

Тетяна НІКОЛАЄВА, кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри політичних технологій Київського національного університету імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0001-6772-5928

ГУМАНІТАРНА СТРАТЕГІЯ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ: КОНСОЛІДУЮЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ

Сучасна російсько-українська війна є класичним прикладом «війни за сенси». Це не просто територіальний конфлікт, а зіткнення двох несумісних світоглядів, де об'єктом агресії є сама українська суб'єктність. У таких умовах гуманітарна політика перетворюється на фундамент національної безпеки. Академік Володимир Горбулін слушно зауважує у своїх працях: «Сьогодні безпека - це не лише міцність кордонів і потужність зброї, це насамперед стійкість смислів, які об'єднують націю. Якщо ворог зруйнує ментальний фундамент народу, територіальна цілісність втратить своє значення, бо не буде кому її захищати» [1, с.14]. Саме тому національна стійкість сьогодні визначається здатністю суспільства консолідуватися навколо спільних цінностей, мови та пам'яті.

З часу відновлення української державності Росія використовувала гуманітарну сферу як інструмент дестабілізації. Стратегія базувалася на нав'язуванні дискурсу «розколотої країни». Технології роз'єднання, апробовані у 2004 році через карту «трьох сортів українців» та неконституційний з'їзд у Сєвєродонецьку, мали на меті створити ідеологічне підґрунтя для розчленування держави [2]. Професор Єльського університету Тімоті Снайдер характеризує таку політику Кремля як «політику вічності», де час не рухається вперед, а кружляє навколо вигаданих історичних образів та міфічних загроз. Снайдер зазначає: «Російська пропаганда не намагається переконати вас у правді; вона намагається переконати вас, що правди не існує, а ваша ідентичність - це лише маніпуляція зовнішніх сил» [3, с.182].

Проте події 2014 та 2022 років продемонстрували зворотний ефект: зовнішній тиск став каталізатором остаточного формування модерної української політичної нації. У науковому дискурсі стійкість України визначається не лише через мілітарний феномен, а й через здатність соціального організму до трансформації. Володимир Горбулін підкреслює, що стратегічна стійкість - це спроможність нації виходити з кризи сильнішою, ніж вона була до неї. Це перегукується з думкою Тімоті Снайдера про те, що українська ідентичність є «актом волі та творчості». Снайдер наголошує: «Українці довели, що нація - це не лише спільне минуле, це спільне майбутнє, яке ви обираєте кожного дня, чинячи опір тиранії» [4].

Сьогодні ми спостерігаємо перехід від «стратегії виживання» до стратегії агентності - здатності України бути самостійним суб'єктом, що генерує нові стандарти безпеки та демократії для всього світу. Гуманітарна стратегія України включає потужний вимір культурної дипломатії. Трансформація сприйняття держави від «пострадянського уламка» до «форпосту свободи» відбулася завдяки ефективному поєднанню державних комунікацій та низових ініціатив. Культура стала «м'якою силою», що легітимізує українські вимоги на міжнародній арені. Яскравим прикладом став виступ Людмили Монастирської у Метрополітен-опера, де вона замінила Анну Нетребко. Це стало не просто професійною ротацією, а символічним «заміщенням смислів» та витісненням російського культурного впливу з провідних світових майданчиків. Вихід співачки на сцену з українським прапором був актом культурного спротиву, який резонував сильніше за багато офіційних заяв [5]. Це конвертація гуманітарного капіталу в реальний політичний вплив. Як зазначають дослідники національної стійкості, такі символічні жести формують ціннісну близькість між Україною та Заходом, роблячи підтримку України для західних суспільств не просто обов'язком, а внутрішньою потребою.

В умовах гібридної війни мова та історія перетворилися на лінію фронту. Російські ІПсО роками намагалися зруйнувати когнітивну стійкість українців. Сьогодні державна гуманітарна стратегія виконує функцію демаркації ментальних кордонів. Остаточна відмова від парадигми «двомовності» як чинника стабільності стала актом національного самозахисту. Мова стала маркером безпеки. А очищення публічного простору від імперських маркерів (деколонізація топоніміки, пам'ятників) є процесом відновлення історичної справедливості. Тімоті Снайдер у своїх лекціях про «творення сучасної України» зауважує, що Росія намагається вкрати українську історію, щоб заперечити її майбутнє. Імперська ідеологічна машина нищила нашу державницьку традицію століттями. Прикладом ідеологічної маніпуляції є заява Путіна у 2017 році, коли він назвав королеву Франції Анну Ярославну «русской». Проте відомо, що Анна вийшла заміж за Генріха I у 1051 році - майже за сто років до заснування Москви [6]. Привласнення постаті Анни Ярославни або міф про «трієдиний народ» - це спроби ліквідувати українську суб'єктність. Відповідно, використання терміну «Русь-Україна» та акцент на тягlostі державності від київських князів є стратегічно важливим для забезпечення національної ідентичності.

Національна стійкість неможлива без релігійної свободи та незалежності. Отримання Томосу у 2019 році стало ключовим етапом у боротьбі за духовний суверенітет. Володимир Горбулін неодноразово наголошував на небезпеці використання релігійних структур як інструментів «гібридної війни». Діяльність УПЦ МП як провідника ідеології «руського міра» залишається одним із найгостріших безпекових викликів, що потребує виваженої, але рішучої державної політики.

Гуманітарна стратегія в умовах війни перетворилася з галузевої політики на органічну частину оборонної доктрини України. Суб'єктність базується на ціннісному консенсусі суспільства, а успішна сек'юритизація сфер мови, релігії та пам'яті стала актом захисту духовного суверенітету. Подальша спроможність держави залежатиме від здатності перетворити «гуманітарну стратегію виживання» на «гуманітарну стратегію розвитку», яка зможе інтегрувати мільйони громадян у новий стабільний національний проєкт, що стане впливовим гравцем на світовій арені.

Список використаних джерел:

1. Горбулін В. П. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ: Брайт Букс, 2022. 240 с.
2. Ткачук А. Політична боротьба та згуртованість суспільства. Інститут громадянського суспільства. 2020. 20 жовт. URL: <https://www.csi.org.ua/news/politychna-borotba-ta-zgurtovanist-suspilstva-anatolij-tkachuk/> (дата звернення: 17.03.2026).
3. Снайдер Т. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка / пер. з англ. Київ: Човен, 2020. 392 с.
4. Snyder T. The Making of Modern Ukraine. Yale University Courses (Open Yale Courses), 2022. Lecture 23
5. Скотнікова О. Частина культурної дипломатії: у Києві з тріумфом пройшов концерт Людмили Монастирської. Вечірній Київ. 2025. 23 січ. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/124662/> (дата звернення: 17.03.2026).
6. Іванченко П. Культурна спадщина: виклики сучасності. Україна молода. 2017. 31 трав. (№ 066). URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3167/180/112176/> (дата звернення: 17.03.2026).